

Dušan Mikušovič

SADISTA

VALERIÁN ČUNDERLÍK

Bezohľadný básnik
a jeho obeť
v skutočnom príbehu
vernosti a násilia

*Žena? – Či má už deti vlastné,
či iba srdce vreľé –
i keby víchor búril divo,
žena i vtedy núka život,
čo kreslí nové ciele.*

*Žena je mier a kvapka rosy,
čo chladí v spánku čelo –
že je kvietok na halúzke,
čo vonia, aby srdce ľudské
už nič viac nebolelo.*

(Valerián Čunderlík: Ženám)

Obsah

ANNA	II
RITTA	57
VALERIÁN	113
ZUZANA	189
DARINA	261
DOSLOU	289
POĎAKOVANIE	299
HISTORICKÉ NÁZVOSLOVIE ULÍC A MIEST	301
PRAMENE A ZDROJE	302
INDEX DOKUMENTOV	306

ANNA

Leto 1941, Veľké Kostoľany

„Spáchala sebevraždu, našiel som u nej britvy!“

Strážnik Jozef Orišek musel byť presvedčený, že všetky dramatické udalosti toho dňa sa odohrali stovky kilometrov ďaleko, kdesi na východnom fronte. Keď do dverí vpadol neznámy mladý muž so zakrvavenou tvárou, pochopil, že sa mýlil. Hodiny ukazovali pol druhej v noci a po teplom letnom dni sa konečne trochu ochladilo. Do tejto chvíle v okolí strážneho domčeka číslo 9 pri železničnej stanici vo Veľkých Kostoľanoch vládol pokoj.

Muž vyzeral, akoby ho práve niekto strašne zmlátil, to by však asi nestál na nohách. Jeho koža aj oblečenie boli potriesnené krvou. Tvár pokryli desiatky drobných kvapiek, košela a sako takmer úplne nasiakli a iba na niektorých miestach sa striekance nevplili do jednej veľkej škvrny. Ľavý rukáv sa fľačkom vo veľkosti ľudskej dlane premočil až k podšívke, pravý husto pokropili malé i väčšie kvapky. Keď sa zaskočený strážnik spýtal, čo sa stalo, z neznámeho vypadlo, že v neďalekom ražnom poli si mladá žena podrezala hrdlo a on jej nedokázal pomôcť.

Vojna sa začala už pred dvoma rokmi, no teraz sa nečakane rázne votrela do života na Slovensku. Noviny od *Slováka* po *Gardistu* v ten deň – bolo 25. júna 1941 – oznamovali, že slovenskí vojaci prekročili východné hranice a pridali sa k nemeckej armáde útočiacej na Stalinov Sovietsky zväz. Na titulných stránkach citovali telegram prezidenta Jozefa Tisa, ktorý nemeckého kancelára Adolfa Hitlera uisťoval o vernosti a spojenectve slovenského národa, neotrasiteľnej viere vo víťazstvo a o odhodlaní prispieť k osudovému boju európskej pospolitosti na záchranu civilizácie.

Ludácka vláda predčasne ukončila školský rok, na niekoľko dní zakázala čapovať alkoholické nápoje a prednostom štátnych úradov odporučila, aby sa pohybovali v dosahu rozhlasových prijímačov. Štát vyhlásil brannú pohotovosť a začala sa mobilizácia niekoľkých desiatok tisíc mužov, ktorí zakrátko odídu na front. Bratislavský policajný riaditeľ nariadil úplné zatemnenie budov od západu do východu slnka. Noviny priniesli prepis prejavu ministra vnútra Alexandra Macha, podľa ktorého by sa nemohlo hovoriť o Hlinkovom národe, strane a garde, ak by sa Slováci od prvej chvíle so zbraňou v ruke nezapojili do boja proti boľševikom. Redaktori zároveň uisťovali obyvateľstvo, že nemecká pechota všade postupuje a dosahuje ohromné víťazstvá.

Ak by si železničný strážnik Oríšek po všetkých týchto veľkých dejinných správach pozrel kultúrnu rubriku na siedmej strane *Slováka*, našiel by tam menej uchvacujúci článok o novom osvetovom časopise *Prednášateľ*. Jeho autor chválil časopis za výchovné texty o tom, ako by malo vyzeráť vedenie k novej národnej kultúre a kresťanským mravom, ako by sa mali odstraňovať chyby v hospodárstve aj ako v novom štáte zlepšiť hygienu na vidieku. *Prednášateľa* považovali za takého poučného, že Hlinkova garda a Združenie katolíckej mládeže ho začali odoberať pre všetky miestne oddiely, informovali noviny zapálene. No článok o zásluhnej osvetovej činnosti by železničného strážnika zrejme nezaujal, ani keby si ho náhodou nalistoval,

a ak by predsa len áno, nemal by ako vedieť, že jeho vedúci redaktor stojí teraz – uprostred hlbkej noci – v jeho dverách, celý od krvi, sotva lapá po dychu a rozrušene prosí o pomoc.

Volal sa Valerián Čunderlík. Bol vysoký a až nápadne pekný, mal prenikavé zelenosivé oči, husté gaštanové vlasy, vysoké čelo a dokonale oholenú tvár s malým znamienkom na ľavom líci. S jeho vzhľadom ostro kontrastoval len hrozný stav, v akom prišiel na stanicu. Po tom, ako sa Jozef Orišek trochu spamätal, zdvihol telefón a zavolať žandárov. Veľké Kostolany, ležiace kúsok od Piešťan, mali železničnú stanicu vzdialenú asi štyri kilometre od dediny, smerom na Madunice, a tak bolo jasné, že chvíľu potrvá, kým príde pomoc. Železničiar mužovi vysvetlil, že je v službe a nemôže opustiť strážny domček, no spomenul si, že v budove stanice by sa mohol nachádzať žandár – počas vojny úrady stráženie nádraží zosilnili. Oriškovi sa v rýchlom slede udalostí ani nezдалo zvláštne, že sa muž spýtal, kde má umývadlo, a tvár a ruky si ako-tak umyl od krvi. Potom vyhľadal žandára Antona Daniša, ktorý zhodou náhod prišiel na nádražie presne o pol druhej v noci, a vyrazili spolu do ražného poľa. Mladú ženu našli neďaleko sútoku dvoch ramiien Váhu, kúsok od železničného semafora a cesty vedúcej z Dubovian. Bola už mŕtva.

Okolo tretej ráno na miesto dorazili žandári z neďalekého Leopoldova, ktorí si na pomoc zavolali hliadku stopovacej stanice v Nitre, teda kolegov zameraných na vážnejšie kriminálne prípady. Po nich sa dostavila súdna vyšetrovacía komisia. Keď vyšlo slnko, pred súdnymi úradníkmi sa odhalila tragická scéna. Žena mala rozstrapatené a neupravené vlasy, na viacerých miestach zodraté pančuchy a tvár a oblečenie postriekané krvou. Jej telo ležalo na zemi hore znakom a pod hlavou a chrbtom sa rozlievala veľká tmavočervená kaluž. Dozrievajúca, zhruba meter a pol vysoká raž v okolí mŕtvoľy bola na ploche asi tri krát tri metre uležaná. Žena mala oblečené biele letné šaty, na prsiach zašpinené väčšími i menšími krvavými škvrnami, a chýbal jej ľavý sandál. O kúsok ďalej, po pravej strane,

Fotografia z miesta činu zobrazuje telo v bielych šatách, okolo ktorého je zreteľne udupaná zem

našli kabelku a v nej dve britvy – jednu čistú, druhú zašpinenú pásom zaschnutej nerozmazanej krvi. Zvonku i zvnútra kabelky sa dali pozorovať stopy prstov, červené šmuhy sa objavili aj na novinovom papieri, v ktorom mala zosnulá zabalené listy a ďalšie písomnosti. V pravej dlani zvierala chumáč vlasov.

Vedľa ženy ležala ešte jedna britva a o niečo ďalej, naľavo od mŕtvoly, pošliapaný a zakrvavený mužský klobúk. Na chladnúcim tele vyšetrovatelia zbadali štyri poranenia – dve veľké rezné rany na ľavej strane krku, jednu priečnu reznú ranu na ľavom zápästí a širokú reznú ranu v pravej dlani. Po pitve, ktorú súdni lekári vykonajú o deň neskôr, zranenia opíšu podrobne: rany na krku smerovali od ušnice dopredu, rovnobežne s dolnou

čelustou, a končili sa asi tri centimetre naľavo od stredovej osi. Horný rez, približne sedem centimetrov dlhý, siahal až k chrbtici a pretínal krčnú tepnu, rovnako ako dolný – ten mal zhruba osem centimetrov a bol o niečo plytkejší. Pričná rana na ľavom zápästí merala okolo päť centimetrov a prenikala do takej hĺbky, že rozrezala šľachy kývačov prstov. Rana v pravej dlani, asi dvanásť centimetrov dlhá, smerovala šikmo naprieč dlaňou na vonkajšiu hranu ruky a cez kožu prenikala až do svalstva.

Vyšetrovania sa ujali Karol Čelár a Jozef Moravec zo stopovacej stanice v Nitre. Žandári miesto smrti mladej ženy dôkladne zaistili, okolie odfotografovali a vápnom označili stopy vedúce od železničnej trate k mŕtvole. Počas toho našli aj jej ľavú topánku. Ležala na železničnom násype kúsok od trate, 365 metrov od miesta, kde žena zomrela. Tráva v okolí násypu bola pošliapaná, akoby tam prišlo k nejakému zápasu. Po zaistení stôp prehľadali mladíka. Vo vrecku jeho kabáta našli pokrčenú a zakrvavenú dvadsaťkorunáčku. Aby sa dozvedeli, čo sa vlastne v noci stalo, začali s výsluchom. Pôsobil rozrušene, sprvu hovoril neisto a jeho odpovede zneli vyhýbavo. Žandári si všimli, že pri pohľade na mŕtvolu neplakal ani neprejavoval žiadnu lútosť. Jeden z nich, strážmajster Valentín Dekan, si poznačil, že muž vystupoval cynicky a povýšene, dokonca na ňom badal strojený smiech. Neskôr, pri ďalších výsluchoch, už hovoril súvislejšie.

Valerián Čunderlík sa im najprv predstavil a nadiktoval základné údaje: 22-ročný odborný učiteľ, narodený 24. augusta 1918 vo Zvolene, aktuálne zamestnaný ako referent štátnej osvetovej služby na ministerstve školstva. Okrem toho pracoval ako vedúci redaktor časopisu *Prednášateľ* a bol členom Hlinkovej mládeže. Ako povedal, nebohú poznal. „Volala sa Anička,“ začal rozprávať žandárom. Zoznámili sa rok predtým v lete – v máji alebo júni 1940 – počas tesnopiseckého kurzu na obchodnej akadémii na bratislavských Palisádach, kam obaja chodili ako učitelia, pripravujúc sa na odborné skúšky. On učil

na ľudovej škole v Bratislave, ona v Zohore, dedine vzdialenej asi tridsať kilometrov od hlavného mesta. 27-ročná Anna si sadla do lavice priamo pred ním a dali sa do reči. Padli si do oka a začali sa stretávať, ale do prázdnin sa videli len dva či tri razy. Valerián odišiel k rodine do Trnavy, ona strávila leto v Trenčianskych Tepliciach. Často si písali, a keď sa vrátili do Bratislavy, znova sa začali schádzať – v kaviarňach, najmä v Metropolke, na rohu Špitálskej a Mickiewiczovej, sem-tam v byte na Dunajskej, ktorý mala prenajatý Annina sestra, a niekedy v hoteli Dax na Štefánikovej ulici, kde si Anna zvykla zobrať izbu a občas tam spolu študovali.

„Mali sme sa radi,“ rozprával Valerián žandárom spontánne a nevyhýbal sa ani detailom. Prezradil im, že spolu začali spávať, ale ako povedal, prišlo k tomu až niekedy po Veľkej noci, keď spolu prvýkrát strávili noc v hoteli Dax. V tom čase Anna chodila do Bratislavy často, niekedy každý deň, a večer cestovala naspäť domov. Ako dodal, jeho milienka mala známosti už predtým, s niektorými mužmi aj spala. „Hovorila mi o jednom poručíkovi a jednom vysokoškolákovi, ale mená mi nepovedala. Občas som jej to vyčítal a ona to, čo urobila v minulosti, brala ako veľký hriech. Snažila sa ho rôzne odčiniť, aby mi dokázala lásku... Napríklad za mnou chodievala zo Zohora peši. Totiž, keď sme sa zoznámili, sľúbili sme si pravdomluvnosť. Ale tieto svoje pomery mi na začiatku zatajila. Priznala sa neskôr.“*

Žandári počúvali mužovo rozprávanie. „Vznikli z toho medzi nami hádky a u Aničky, pretože ma mala tak rada – veď si zmenila priezvisko na Čunderlíková, aby mi to dala najavo –, sa z toho vyvinula akási duševná depresia. Čoraz častejšie ju prepadali sebevražedné myšlienky a dvakrát sa o sebevraždu

* V knihe používame citácie z dobových zápisníc a dokumentov. V týchto prípadoch ich uvádzame ako doslovné prepisy, tzn. zodpovedajúce vtedajším gramatickým pravidlám a vyjadrovaniu, prípadne autentickému zápisu jednotlivých osôb. Opravili sme len nezámerne preklepy a interpunkčné znamienka.

Náhodné stretnutie Anny s Čunderlíkom, ktoré spustilo nešťastné udalosti toho dňa, sa odohralo v stredu 25. júna 1941 pred Národnou bankou na Štúrovej ulici (dnes generálna prokuratúra)

pokúsila – v zime a potom teraz v marci. To som ju zachránil rovno z koľajníc pred prichádzajúcim vlakom. V dopisoch mi písala, že sa zabije a že jej to musím dovoliť. Radil som sa s matkou, bratom aj priateľmi, čo mám robiť, ale bol som bezradný. Keď som videl, že Aničkina rodina a príbuzní našej láske začali brániť, rozhodol som sa to skončiť. Napísal som jej dopis, aby sme si vrátili korešpondenciu a rozišli sa.”

Keď sa žandári spýtali, čo sa stalo uplynulú noc, Čunderlík voľne pokračoval. Povedal, že Anna začiatkom júna nastúpila na zdravotnú dovolenku a bývala u svojej staršej sestry Eleny v Bratislave. Pár týždňov sa nevideli, kým sa on sám v stredu, teda 25. júna, vybral za jej švagrom, právnikom Arpádcom Brauneckerom, aby prostredníctvom neho známosť so svojou milenkou definitívne ukončil. Na Annu náhodou narazil pred

budovou Slovenskej národnej banky na Štúrovej ulici. Povedala mu, že sa chystá navštíviť príbuzných neďaleko Piešťan, ale znova niečo prehodila o samovražde. Rozhodol sa preto ísť s ňou – chcel sa uistiť, že nič zlé sa nestane. Dal vedieť v práci, že už tam nepríde, a odcestovali z mesta.

„Vo vlaku som jej dohovárať, aby mi slúbila, že si nič neurobí,“ vravel počas výsluchu. „V Trnave sme vystúpili, Anna tam chcela navštíviť bývalého riaditeľa. V kaviarni pri nádraží napísala nejaké listy, hodila ich do schránky a zastavila sa ešte v nožiar-skom obchode...“ rozprával postupne. „Povedala mi, že príbuzní sa v lete zdržujú vo Veľkých Kostoľanoch. Tak sme znovu sadli na osobný vlak smerujúci do Piešťan a vystúpili tu.“ Mohlo byť niečo po pol šiestej podvečer, bolo ešte stále horúco, preto sa rozhodli ísť k Váhu, okúpať sa. „Znova začala opakovať, že sa zabije... Hádali sme sa, kričali aj som jej dal facku. Keď sa Anička upokojila, prišli sme k tomu, že by sme sa predsa len mali rozísť. Prisahala mi, že si nič neurobí. Potom odišla za príbuznými, ale dohodli sme sa, že ju počkám na stanici a pôjdeme v noci vlakom do Bratislavy.“ „A ďalej?“ pýtali sa Čelár a Moravec nedočkavo. „Dlho nechodila. Začal som sa báť, bola už noc, tma. Nakoniec – práve išiel po koľajniciach rýchlík – som v jeho svetle uvidel postavu v bielom. Bolo mi jasné, že to môže byť jedine Anča, lebo v ten deň mala biele šaty. Utekala k železničnému násypu. Tam padla, zdvihla sa a pokračovala smerom do polí.“

Nasledujúce minúty, ako ich opísal Valerián Čunderlík, ušli rýchlo. Rozbehol sa za ňou. Znova sa mu najprv stratila, no v diaľke sa zrazu niečo zabelelo. Utekal tým smerom. Keď ju konečne našiel, ležala v poli. Hodil sa k nej. Vtedy si všimol, že hornú časť blúzky má krvavú. Pravú ruku si tisla ku krku, on jej ju stiahol k telu. Ľavou rukou ju chytil pod krkom, pritlačil k sebe, pobožkal a vydesene sa spýtal: „Anča, čo je?“ Celkom silným hlasom mu odpovedala: „Nechaj. Nechaj!“ V tej chvíli ešte nevedel, že si podrezala hrdlo, iba na ruke cítil krvácanie. Keď ju chcel opäť chytiť za pravú ruku, porezal sa na palci – zbadal, že v nej má britvu. Chcel jej ju vziať, ale ona ju najprv

pevne zovrela oboma rukami, potom ju držala za stred v pravej dlani. Začala sa brániť, kopat, hádzala celým telom. Nakoniec britvu pustila. „Koľko tento zápas trval?“ spýtali sa žandári. Podľa Čunderlíka asi tri minúty. Pokúšal sa oboma rukami zastaviť jej krvácanie na krku, no nepomáhalo to. Počas toho si všimol, že Anna sa porezala aj na ľavom zápästí. „Začala ma prosiť, aby som jej odpustil, že sa nezachovala podľa svojho sľubu, teda že si nič neurobí. Plakala, aby som zostal pri nej a modlil sa s ňou k Bohu. Ja som začal volať o pomoc.“ Ďaleko v poli ho však nikto nepočul, a tak sa rozbehol k strážnemu domčeku.

Tomu, čo im povedal, žandári príliš neverili a napriek jeho protestom sa ho rozhodli zadržať. Do novín, ktoré sledovali predovšetkým priebeh vojenských operácií, sa o dramatickej smrti učiteľky nedostala ani krátka správa. Až na jednu výnimku: v miestnom časopise *Nitrianska stráž* zverejnili na tretej strane krátky stĺpec, ktorý redaktori umiestnili až za článok o zaváraní jahôd. Písalo sa v ňom o mladej učiteľke, ktorá si podrezala hrdlo, a o milencovi, ktorý ju našiel. „Žandári teraz zisťujú, či výpoveď Čunderlíka je pravdivá a správna. Predbežne je ponechaný v zaistení,” informovali.

Krátko po tom, ako Valeriána Čunderlíka zatvorili do väzby, prišli do schránok listy, ktoré napísala a poslala Anna v osudnú stredu 25. júna z Trnavy. Dva z nich poštár doručil Valeriánovi, jeden Anninej mame a ďalší jej švagrovi Arpádovi Brauneckerovi. Písalo sa v nich:

Mucinko drahý, nedám sa Ti už viac prehovoriť k životu. Na anonymu je veľa pravdy. Zomriem, i keď pôjdeš všade za mnou. Vykrvácam. Anička.

(...)

Mucko drahý, ešte raz Ti píšem, čo som v predchádzajúcom liste nenapísala. Vieš už z neho, že som sa odhodlala zomrieť a keď som sa odhodlala, ver, že pri

tom všetkom taktizovaní a zrade som Ťa mala veľmi rada. Bozkáva Ťa Anička.

(...)

Mamuška, zastarili ste sa do mojich vecí. Povedala som už, že v tomto prípade zomriem. Nuž teda zomriem. Anči

(...)

Arpád, zastaral si sa do mojich vecí. Nemal si telefonovať. Rozhodla som sa, že zomriem, tak ako som pôvodne povedala. Sbohom. Anči

Okrem nich našli žandári ešte dva listy pre Valeriána, jeden v poštovej schránke vo Veľkých Kostolanoch, posledný priamo v kabelke nebohej ešte počas obhliadky miesta jej smrti:

Mucinko drahý! Rozišli sme sa, svoj slub však nedodržím. Zachovám sa tak, ako som Ti to písala. Anička.

(...)

Mucko drahý, ešte tento ostatný list zanesiem na stanicu do Kostolian. Chcem ti ešte toľko napísať, že by som sama urobila poriadok s našimi. Zato, že sa zamiešali do našich vecí, že mi nedoručili telegram a neskoro doručili list, mali by zaplatiť životom. Urobím tak radšej sama so sebou. Ostatná moja žiadosť je, aby si pomstil mojich rodičov a rušiteľov našej lásky. Nehnevaj sa, že som Ťa neposlúchla. Budem po celý život pri Tebe. Nezabúdaj na mňa. Tvoja Anička

Listy príbuzným a Valeriánovi prezrel písmoznalec, redaktor Zdenko Melka-Horák, ktorý nepochyboval o tom, že ich písala

